

دايرة المعارف كودكان و نوجوانان

برای شاگردان مکاتب ابتدایی و متوسطه

جلد
دوم

سر محقق لطیفہ قریشی
سر محقق ثریا پوپل
سال ۱۳۹۹ هـ . ش

سر محقق لطیفہ قریشی
سر محقق ثریا پوپل سال ۱۳۹۹ هـ . ش

دايرة المعارف كودكان و نوجوانان - برای شاگردان مكاتب ابتدایی و متوسطه

Encyclopedia of Children and Adolescents for Elementary and Secondary Schools Students

ISBN 978-9956-645-72-1

9 789956 645721

Prof.Lateefa Quraishi
Prof.Soraya Popal
2020

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اهداء

به ملکه سرور سلطان زن مدبری که پسرش غازی امان الله خان
را به پادشاهی رساند.

دایرة المعارف کودکان و نوجوانان برای شاگردان مکاتب ابتدایی و متوسطه

جلد
دوم

سرمحقق لطیفه قریشی
سرمحقق ثریا پوپل
سال ۱۳۹۹ هـ. ش

فهرست مطالب

۳۴	خرقه
۳۵	رشقه
۳۶	رواش
۳۷	زردک
۳۸	سیچ
۳۸	سیر
۴۰	شبت یا شوید
۴۱	شبدر
۴۱	شلغم
۴۲	فاصلیا
۴۳	کاهو
۴۴	کچالو
۴۶	کدوی حلوایی یا کدو تنبل
۴۷	کرم
۴۸	گشنیز
۴۹	گلپی
۵۰	گندنه
۵۱	لببو
۵۳	مرچ
۵۵	مرچ دلمه پی
۵۵	مرچ سیاه
۵۶	ملی سرخک
۵۸	ملی سفید
۵۸	نعناع

حبوبات

۶۰	حبوبات
۶۰	انواع حبوبات
۶۰	باقلا
۶۲	سویا یا سایبین
۶۴	عدس
۶۵	لوبیا
۶۶	ماش
۶۶	نخود
۶۸	نخود سبز

غلات

۶۹	غلات
۷۰	انواع غلات
۷۰	ارزن
۷۱	باجره
۷۲	برنج
۷۴	جو
۷۵	جواری
۷۷	جودر یا چاودار
۷۸	جو دو سر یا یولاف

۱	مقدمه
---	-------

نباتات

۳	نباتات
۵	تکامل نباتات
۵	ساختمان نباتات
۵	ساختمان داخلی نباتات یا اناتومی
۵	حجره نباتی
۷	تفاوت های حجره نباتی و حجره...
۷	انساج نباتی
۸	شکل فیزیکی یا ساختمان خارجی نباتات
۸	ریشه
۸	ساختار ریشه
۹	چرا نباتات ریشه دارند؟
۱۰	ساقه
۱۰	برگ
۱۱	چگونه نباتات غذای خود را به دست می آورند؟
۱۳	نباتات چگونه نشایسته می سازند؟
۱۳	چرا در پاییز برگ به رنگ های گوناگون در می آید؟
۱۴	گل
۱۴	اجزای گل
۱۵	گرده افشانی
۱۶	گرده افشانی به وسیله حشرات
۱۷	گرده افشانی به وسیله باد
۱۷	دانه
۱۷	چگونه دانه می روید؟
۱۸	دانه ها چگونه پراکنده می شوند؟
۱۹	چرا نبات در خاک می روید؟
۱۹	چرا نباتات رو به خورشید می چرخند؟
۲۰	نام گذاری نباتات
۲۰	طبقه بندی نباتات
۲۱	دوره نمویی نباتات گل دار

انواع نباتات

۲۲	انواع نباتات
۲۲	سبزی ها
۲۳	بادرنگ
۲۴	بادنجان رومی
۲۵	بادنجان سیاه
۲۶	بامیه
۲۷	پالک
۲۸	پودینه
۲۹	پیاز
۳۱	تراتیزک
۳۱	تراهی
۳۲	تره
۳۳	حنا یا خینه

مشخصات کتاب

نام کتاب:

دایرة المعارف کودکان و نوجوانان
برای شاگردان مکاتب ابتدایی و متوسطه

نویسنده:

سرمحقق لطیفه قریشی و سرمحقق ثریا پوپل

ناشر:

آکادمی علوم افغانستان - ریاست مرکز

دایرة المعارف

سال چاپ:

۱۳۹۹ هـ . ش.

تیراژ:

۲۰۰۰ جلد

محل چاپ:

ISBN: ۹۷۸-۹۹۳۶-۶۴۵-۹۶-۷

همه حقوق طبع و نشر محفوظ است

آدرس: آکادمی علوم دولت جمهوری
اسلامی افغانستان - چهار راهی شیرپور -
شهرنو - کابل.

شماره تماس: ۰۲۰۲۳۱۱۶۳۳

ایمیل آدرس:

aryana.encyclopedia@hotmail.com

۲۲۵..... گلخانه	۱۵۲..... مالته	۷۰..... کاه
۲۲۶..... باغ	۱۵۳..... موم پلی یا بادام زمینی	۸۱..... گندم
۲۲۶..... انتخاب جای برای باغ	۱۵۵..... نارنج	۸۳..... سبوس
۲۲۷..... اهمیت باغ ها	۱۵۷..... ناربال	۸۴..... تفاوت های عمده بین گندم و جو
۲۲۷..... باغ های واژگونه (معلق)	۱۵۹..... ناک	۸۹..... مسور
۲۲۸..... پارک	۱۶۱..... نیشکر	
۲۳۰..... پارک های ملی در افغانستان	۱۶۲..... چگونه شکر تهیه می شود؟	
۲۳۲..... مآخذ		

میوه ها

۹۰..... میوه ها
۹۱..... برتری و مزیت میوه ها نسبت به سایر مواد
۹۲..... طریقه درست و صحیح مصرف میوه ها
۹۳..... انواع میوه ها
۹۳..... آلو
۹۴..... آلوبالو
۹۶..... ام
۹۷..... املوک یا خرمالو
۹۸..... انار
۱۰۰..... اناناس
۱۰۱..... انجیر
۱۰۳..... انگور
۱۰۵..... بادام
۱۰۷..... بهی
۱۰۸..... پسته
۱۱۰..... تربوز
۱۱۱..... توت
۱۱۲..... کرم ابریشم چگونه ابریشم می بافد؟
۱۱۳..... توت زمینی
۱۱۴..... شاه توت
۱۱۵..... مجنون توت
۱۱۶..... جلغوزه
۱۱۷..... چکوتره
۱۱۸..... چهارمغز
۱۲۰..... خربوزه
۱۲۲..... خرما
۱۲۴..... زردآلو
۱۲۶..... زیتون
۱۲۸..... سنجد
۱۳۰..... سیب
۱۳۲..... شفتالو
۱۳۳..... شلیل
۱۳۴..... عناب
۱۳۵..... فرق عناب و سنجد
۱۳۷..... کشمش
۱۳۸..... کشمش چگونه تهیه می شود؟
۱۴۰..... کیله
۱۴۲..... کینو
۱۴۴..... کیوی
۱۴۶..... گیلان
۱۴۸..... لوکات
۱۴۹..... لیمو
۱۵۱..... لیمو شیرین

گل

۱۶۳..... گل
۱۶۴..... اجزای گل
۱۶۶..... چگونه گل های جدید تولید می شوند؟
۱۶۷..... آفتاب پرست
۱۶۸..... چگونه می توان گل آفتاب پرست را پرورش داد؟
۱۶۹..... ارغوان
۱۷۱..... اکاسی
۱۷۳..... انتری
۱۷۴..... بنفشه یا آدم چهره
۱۷۶..... پتونی
۱۷۸..... جرین
۱۷۹..... جعفری - گل
۱۸۰..... چمبلی (چنبیلی)
۱۸۲..... حنا - گل
۱۸۴..... داوودی
۱۸۵..... ریحان یا نازبو
۱۸۷..... زنبق
۱۸۹..... سنبل
۱۹۰..... سوسن
۱۹۲..... شب بو
۱۹۳..... شقایق
۱۹۴..... شقایق
۱۹۶..... عشقه پیچان
۱۹۷..... فلاکس
۱۹۸..... ککتوس
۲۰۰..... ککتوس چگونه بدون آب زنده گی می کند؟
۲۰۱..... گلاب
۲۰۵..... لاله
۲۰۷..... مریم
۲۰۸..... میخک
۲۰۹..... نرگس
۲۱۱..... نسترن
۲۱۳..... نیلوفر آبی
۲۱۵..... یاسمن
۲۱۷..... خار
۲۱۷..... شترخار
۲۱۹..... گل مصنوعی
۲۲۰..... عطر گل
۲۲۱..... اسانس ها
۲۲۲..... روش های جدا کردن اسانس ها

مقدمه

خدای یکتا را سپاس گزاریم که توانایی عطا فرمود تا مطابق پلان ستراتیژیک ۱۰ سالهٔ اکادمی علوم و پلان مرتبهٔ مرکز دایرة المعارف با تلاش‌های مجدانه موفق گردیدیم به سلسلهٔ نشر دایرة المعارف کودکان و نوجوانان برای مکاتب ابتداییه و متوسطه که جلد اول آن در سال پار به افتخار صدمین سالگرد استرداد استقلال افغانستان اقبال چاپ حاصل کرد، جلد دوم آن را که شامل نباتات است، در سال جاری تکمیل و به دست نشر بسپاریم.

همه می‌دانیم که نباتات یکی از عوامل تأمین کنندهٔ زنده‌گی در کرهٔ زمین اند و ضروریات اولیهٔ انسان‌ها از قبیل غذا، مسکن و لباس از طریق آن‌ها مرفوع می‌گردد. غذا که یک ضرورت مهم و حیاتی انسان و حیوان است، بیشتر از نباتات تهیه می‌شود. حتا رژیم غذایی یک تعداد انسان‌ها را فقط نباتات تشکیل می‌دهد. همچنان حیواناتی که گوشت خور اند و از گوشت سایر حیوانات تغذیه می‌کنند، زنده‌گی آن‌ها به صورت غیر مستقیم وابسته به نباتات است.

به این ترتیب تهیهٔ مواد مغذی مورد ضرورت انسان‌ها تنها و تنها از طریق کشت و پرورش نباتات میسر بوده و به زراعت منحصر می‌باشد. از اینرو امروزه انواع مختلف نباتات در سراسر جهان کشت می‌گردد.

مواد غذایی که یک بخش عمدهٔ محصولات زراعتی را تشکیل می‌دهند و شامل غلات، حبوبات، میوه‌ها و سبزی‌ها می‌باشند، با داشتن ویتامین‌ها، مواد قندی، پروتئین‌ها، شحمیات، موادمعدنی، فایبر و سایر مواد مفید علاوه بر تغذیه و تولید انرژی، در رشد و سلامتی انسان‌ها نقش مهم داشته و از بروز بسیاری از بیماری‌ها جلوگیری می‌کنند.

گروه دیگری از نباتات، نباتات طبی اند که در صنعت دواسازی یکی از منابع مهم تولید دوا بوده، مواد بسیار مؤثر از آن‌ها استخراج می‌گردد.

نباتات مذکور در طبابت عصری و عنعنوی، در تأمین صحت و سلامت انسان‌ها از لحاظ تداوی و وقایه از ارزش و اهمیت خاص برخوردار بوده و از قدیم تا امروز، از آن‌ها استفاده می‌گردد.

نباتات طبی علاوه بر صنعت دواسازی و غذایی در صنایع کیمیاوی، مواد آرایشی، عطرسازی و غیره به طور وسیع مورد استفاده قرار می‌گیرند. نباتات طبی در جلد سوم این دورهٔ دایرة المعارف معرفی می‌گردند.

افزون بر آن نباتات بزرگ‌ترین تصفیه کنندهٔ هوا بوده که با انجام عملیهٔ فوتوسنتیز، کاربن دای اکساید تولید شده از اکسیدیشن مواد عضوی را جذب و آکسیجن مورد ضرورت را برای همه موجودات زنده تهیه می‌کنند.

جذب گازات مضر و زهری گلخانه‌یی نیز توسط نباتات صورت می‌گیرد که برای حفظ محیط زیست بسیار مؤثر بوده و زمینهٔ زنده‌گی مصئون را مساعد می‌کنند.

نباتات، خلا یا تخلخل خاک را بیشتر ساخته، در تهویهٔ خاک رول مهم بازی کرده و از تخریب آن جلوگیری می‌کنند. جنگل‌ها که توسط انبوهی از نباتات، به خصوص درخت‌ها پوشیده شده اند، یک سیستم حیاتی محیط زیست را تشکیل داده، بالای محیط ماهول خود (خاک، آب و هوا) نیز تأثیر می‌کنند و در حفظ آب، خاک، حیات وحش و جلوگیری از فرسودن زمین ارزش به سزایی دارند.

بعضی از نباتات مانند حبوبات علاوه بر اینکه منبع خوب پروتئین اند، با اجسام حیهٔ دیگر زیست باهمی داشته و نایتروجن آزاد هوا را به زمین نصب می‌کنند، از اینرو در تقویهٔ خاک مؤثر اند.

تولید گل‌های مرغوب و درختان زینتی مختلف الشکل در تزئین محیط ماهول و ایجاد پارک‌های تفریحی و زینتی از اهمیت خاصی برخوردار اند.

اضافه بر این‌ها، نباتات برای تهیهٔ مشروبات الکولی و غیر الکولی، انواع تکه‌های نخی و ابریشمی جهت تهیه لباس، تار، ریسمان، رابر، بوریا، جاروب، سرش، موم، مواد چرم‌گری، مواد رنگ‌آمیزی، مواد سوخت، انواع مختلف کاغذ، چوب برای ساختن

میز و چوکی، مواد تعمیراتی، مواد آرایشی و حفظ‌الصحه‌وی؛ مانند انواع عطر، صابون، کریم، شامپو و غیره مورد استفاده قرار می‌گیرند.

اهم‌تر از همه اینکه برای دسترسی به آنچه که تذکر یافت و در کل برای استفاده مؤثر از نباتات، باید خواص و ترکیب آن‌ها را شناخت، چون آگاهی و شناخت دقیق از نباتات ما را در برنامه ریزی دقیق چگونگی استفاده از نباتات و رژیم غذایی یاری کرده و ضامن سلامتی و تندرستی ما خواهد بود.

با در نظر داشت آنچه گفته شد، جلد دوم دایرة المعارف کودکان و نوجوانان به نباتات مختص گردیده و با مطالب دلچسب و ضروری به گونه‌ی مصور به دست طبع و نشر سپرده شد.

در این جلد نباتات، ساختمان و طبقه بندی نباتات و انواع نباتات؛ چون سبزی‌ها، حبوبات، غلات، میوه‌ها و گل‌ها به ترتیب موضوعی و انواع آن‌ها به ترتیب الفبایی، به گونه‌ی موجز به معرفی گرفته شده است.

در جلد دوم این سلسله نیز کوشش به عمل آمده تا در تحریر مطالب، از عبارات ساده و عام فهم استفاده شود، کلمات و جملات ساده و کمتر در عمق و پیرایه‌های علم بوتانی باشد و برای کودکان و نوجوانان گروه سنی مورد نظر قابل درک گردد. از حاشیه رویی‌ها و اضافات بی‌مورد جداً اجتناب گردیده است.

مدخل‌های این جلد که تعدادش به «۱۸۸» می‌رسد، با مفاهیم سلیس، ساده، جالب، در حد نیاز، دور از تعقیدات لفظی و مستند به منابع معتبر علمی به رشته تحریر آمده است. عناوین اصطلاحات، علاوه بر زبان دری، به زبان انگلیسی و همچنین بر تذکر نام لاتین یا نام علمی و خانواده تقریباً همه نباتات معرفی شده در این کتاب، رجحان داده شده است.

به اینگونه مراجعه کننده‌گان این کتاب علاوه بر معلومات علمی و مفید، با نام انگلیسی، لاتین و خانواده نباتات مذکور معرفت حاصل می‌کنند. اصطلاحات علمی و اصطلاحات خارجی که معادل آن‌ها در زبان دری وجود ندارد، به همان گونه که در مکاتب و پوهنتون‌های افغانستان تدریس می‌گردد، به الفبای زبان دری و در مقابل آن بین قوس به الفبای زبان انگلیسی نیز آورده شده است.

در جلد دوم دایرة المعارف کودکان و نوجوانان نیز مانند جلد اول، جهت درک آسان مطالب داخل متن، در صفحات جفت لغتنامه آورده شده است که در آن‌ها به تعداد «۸۴۵» لغت یا واژه مغلّق به ترتیب تذکار شان در متن، معنا و حرف اول و در بعضی لغات حرف دوم نیز به منظور سهولت در خوانش آن‌ها اعراب گذاری گردیده است.

برای ساده سازی اصطلاحات بسیار اختصاصی و علمی، نهایت کوشش به عمل آمده تا با مراجعه به قاموس‌های علمی و تخنیکی، اصطلاحات مذکور به کلمات قابل فهم و رایج در این کشور برای کودکان و نوجوانان معنا و تشریح گردد.

مطالب شامل در جلد دوم دایرة المعارف کودکان و نوجوانان با استفاده از منابع معتبر علمی و دایرة المعارف‌ها که در اخیر کتاب گنج‌انیده شده است، نگارش یافته است.

از دایرة المعارف حاضر افزون بر اطفال و نوجوانان کشور، معلمان مکاتب و والدین اطفال نیز می‌توانند استفاده کنند و بر معلومات علمی شان بیافزایند.

ضمن تهنیت گفتن طبع و نشر جلد دوم دایرة المعارف کودکان و نوجوانان، رجامندیم، اکادمی علوم افغانستان بتواند این کتاب را به اندازه نیاز و کفاف به طبع و نشر برساند.

یکبار دیگر از تمام دانشمندان، اساتید محترم پوهنتون‌ها، معلمان مکاتب و صاحب نظران صمیمانه تقاضا می‌گردد که با ارسال نظریات نافع و شریک ساختن تجارب شان در جهت بهتر سازی این سلسله کتب مرجع برای کودکان و نوجوانان که اولین تجربه در این راستا در سطح کشور می‌باشد، ما را یاری رسانند.

همچنان از صاحب نظران و اولیای محترم کودکان و نوجوانان تقاضا به عمل می‌آید که حین مطالعه این کتاب، در صورت مشاهده کمی و کاستی، مرکز دایرة المعارف اکادمی علوم را در جریان بگذارند تا در چاپ‌های بعدی در نظر گرفته شود.